

SOSYAL BİLGİLER VE TARİH EĞİTİMİNDE OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMI OLARAK OYUNCAK MÜZELERİ

TOYS MUSEUMS AS OUT- OF- SCHOOL LEARNING METHOD IN SOCIAL STUDIES AND HISTORY EDUCATION

Sevgi COŞKUN KESKİN¹

Engin KAPLAN²

Öz

Bu araştırma, okul dışı öğrenme ortamı olarak oyuncak müzelerinin sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından çocuğa nasıl bir bakış açısı ve beceriler kazandırdığını araştırmak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışma sekiz öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak gezi sırasında kullanılan çalışma yaprakları, geziye ait ses kayıtları, gezi sonrası öğrencilerle yapılandırılmış bireysel görüşmeler ve sohbet tarzı toplu görüşmeler ve gezi sonrası öğrencilerin yazdıkları tarihsel empatiye dayalı günlükler kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının çözümlenmesi sonucu beş temaya ulaşılmıştır. Bunlar: Oyuncak müzelerinin okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanılması sonucu öğrencilerin; sosyal bilgiler ve tarih eğitimi içinde yer alan bilişsel düzeydeki bazı kazanımları kazandıkları; üst düzey becerileri ve barış ve emeğe saygı gibi değerleri sergiledikleri; değişim ve süreklilik bağlamında bilim ve teknolojiye yönelik bilgileri fark edebildikleri; oyuncak müzeleri hakkında kendilerine katkı sağlayan ortamlar olarak nitelemeye bulundukları sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, oyuncak müzelerinin okuldaki etkinlikleri tamamlayan ortamlar olarak düzenlenmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müze eğitimi, Bilim tarihi, Tarih/Sosyal bilgiler öğretimi, Okul dışı öğrenme ortamları, düşünme becerileri

Abstract

The purpose of this study is to investigate the skills and perspectives of children which were improved by toy museums regarding social studies and history education. In the light of qualitative research methodology, eight students were participated in the study. Trip worksheets, audio recordings; the semi-structured individual interviews and public meeting like chat-style were used for data collection. Data were analyzed and five assertions revealed. These assertions are: As a result of the usage of Toys Museums as Out of School Learning Environment in Social Studies and History Education, students can acquire some objectives at the cognitive level; show higher-order skills and values (e.g. respect for labor and peace); recognize knowledge of science and technology in the context change and continuity; evaluate toy museums as an environment that make contribution to them. Therefore, necessary precautions should be taken to use toy museum as an environment providing supplementary activities in the school.

Key Words: Museum education, History of science, History/Social studies, out-of-school learning, thinking skills

¹ Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, scoskun@sakarya.edu.tr

² Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tarih Eğitimi, Doktora öğrencisi, engkaplan@gmail.com

1. GİRİŞ

Bilindiği gibi pek çok müze türü vardır. Sanat müzeleri, arkeolojik müzeler, doğa tarih müzeleri ve çocuk müzeleri bunlardan bir kaçıdır. Bu kadar çeşitliliğe rağmen hedefler aynıdır. Müzenin uzmanlık alanına göre ilk hedef, nesneleri malzemeleri toplayarak sergilemektir. İkinci önemli hedef nesnenin tarihini, kullanım alanını, içeriğini belgelemedir. Üçüncüsü nesneleri özenli şartlarda korumak, onarmak ve depolamaktır. Dördüncüsü, araştırmacıların işini kolaylaştırmak iken son ve beşinci hedef ise eğitimidir (Shabbar, 2001). Bahsedilen eğitim, hem yetişkinlere hem de çocuklara yöneliktir. Bu çalışmada, çalışmanın konusu itibarıyla müzelerin çocuklara yönelik boyutu üzerinde durulacaktır.

19. yy'ın başlarında kurulan müzeler, uluslara ait zenginlik ve güçlerini göstermek amacıyla geçmiş dönemdeki metaları sergiliyorlardı. 19. yy'ın ikinci yarısından sonra endüstrileşme ile birlikte şehirlerde nüfusun artması yöneticilerin omzuna halkın eğitilmesi ve birlikte yaşaması için gerekli önlemlerin alınması sorumluluğunu getirdi. Bu süreçte müzeler kitlelerin eğitilmesi için gerekli kurumlar arasında görüldü. Böylece müzeler, halkın kendi kendini eğitmesi ve modern yaşamın takdir edilmesi gibi misyonları üzerine alan bir kurum olmaya başladı. Bu dönemde, okullar tıpkı kamu müzeleri gibi kitleler için masraf yapılan bir sistemin parçası idi. Ama müzelerin aksine okullar daha hızlı bir şekilde gelişti. Müzeler ise eğitimsel hedeflerden çok insanların hoşça vakit geçireceği ortamlar olarak görüldü. Son 30 yıldan beri ise eğitimde modern akımların da etkileriyle meydana gelen değişimler müze eğitiminin önemini artırdı (Hein, 2002). 1970'li yıllara gelindiğinde, UNESCO birçok sayıda kongre düzenleyerek okul dışı öğrenme ortamları olarak müzelerin oynadıkları rolleri inceledi. Okul programlarında yer alabilecek okuldaki öğrenmeleri tamamlayıcı eğitimsel aktiviteler araştırıldı ve geliştirildi (Olofson&Umum, 1979).

Modern eğitim akımlarından ilerlemeciğin kurucusu ve temsilcisi Dewey'e göre eğitimin kalıcı olması için deneyimlenmesi gerekir. Ancak, bizi uyarmayan ve çabaya sevk etmeyen, düşündürmeyen eğitimin değeri yoktur. Deneyimlerin sadece yaşamsal, canlı ve ilginç olanları eğitici değildir (Hein, 2002). Deneyimin eğitici olabilmesi için kalbe, ellere ve zihne hitap ederek uygun eğitim ortamlarının oluşturulması gerekir. Müzelerde, ellere, kalbe ve zihne hitap edecek şekilde eğitimsel düzenlemeler yapıldığı takdirde Dewey'in belirttiği kalıcı bir eğitim için deneyimleme ortamı sağlanmış olur. Müzelerde eğitim, bilgilendirme, açıklamalı levhalar, etiketler veya medya araçlarıyla yapılmaktadır. Bunlar güzel uygulamalardır, ancak eğitimsel değerleri oldukça azdır (Leinhardt&Crowley, 2002). Son yıllarda müzelerde eğitim ortamı sağlamak için müze eğitimcileri önemli rol oynamaktadır. Müze eğitimcileri konuların bütünlüğünün sağlanması, dinamik bir öğrenme çevresi sağlanması, herkesin anlama seviyesine uygun yöntem ve teknikler geliştirilmesi ve sağlanması ile müzedeki deneyimlerin anlamlandırılmasından sorumlu kişilerdir (Johnson, 2009). Diğer taraftan

okullarda tamamlayıcı eğitim açısından rol oynayan müzeler, öğretmenler bakımından da çocuklara önemli eğitimsel ve hayati deneyimlerin yaşanıldığı laboratuvarlar gibi okul dışı ortamlar olma özelliğine sahiptir.

Çocuk Müzeleri ve Oyuncak

Önemli eğitimsel ve hayati deneyimlerin kazanıldığı çocuk müzeleri, okul dışı öğrenme ortamlarının başında gelmektedir. Bu müzelerde yaparak, dokunarak, konuşarak ve etkinlikler aracılığıyla çocuk merkezli öğrenme söz konusudur (Zilcioğlu, 2008: 12). ABD, Almanya, Japonya ve İngiltere’de oldukça yaygın olan çocuk müzeleri, ülkemizde ise oldukça yetersizdir. Oysa ülkemizde 1868’de çocuk müzesiyle ilgili ilk adım atılmış, cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte okul müzeleri bilinci artmıştır. Fakat müze eğitiminin felsefi temellerinin tam olarak atılmaması ve uygun politikaların geliştirilememesi nedeniyle bu alandaki çalışmalar yetersiz kalmıştır. Türkiye’de sınırlı sayıda olan müzelerden biri de İstanbul Oyuncak Müzesi’dir. Bu müze, 2005 tarihinde Sunay Akın tarafından Kadıköy’de kurulmuştur ve farklı tarih ve ülkelere ait yaklaşık 4000 oyuncak, konulu kompozisyonlarıyla müzenin vitrinlerinde sergilenmektedir (Kutlu, ty).

Oyuncaklar, çocuğun hayal dünyasını genişleten, gelişimini destekleyen, bilgileri keşfetmesini sağlayan, çocuğu eğlendiren ve kendi kendine hoşça vakit geçirebilmesini sağlayan materyallerdir (Ünver, 2005). Çocuklar, yaşadıkları hayatı yansıtan gerçekçi detayları oyuncaklarda görmekten çok keyif alırlar (Ak, 2006) ve yetişkinlerin dünyalarına oyuncaklar vasıtasıyla geçer, buradan edindikleri deneyimleri hayata uyarlarlar (Kaya, 2007). Bu nedenle oyuncakların seçiminde çok dikkatli olunmalı, çocuklarda geliştirilmesi istenilen olumlu özelliklere yönelik oyuncaklar seçilmelidir.

Jackson (2001)’a göre bizi oyuncaktan daha iyi anlatan bir şey yoktur; kim olduğumuzu, değerlerimizi, eğlencelerimizi, eğilimlerimizi, gelişmelerimizi, geliştirdiklerimizi, geliştirmek istediklerimizi, gerçeklerimizi, gerçek olmasını istediklerimizi en iyi oyuncaklar özetler (Akt. Ak, 2006). Bu yüzden olsa gerek oyuncaklar, çocukluğun toplumsal tarihine ışık tutarak sanayi, bilim ve teknoloji tarihi, kültür, sanat, savaş tarihi, toplumsal tarih ve eğitim tarihi araştırmalarına yardımcı olurlar (Yalçınkaya, 1992). Zira müzelerde bir objeye; tarihçi, bilim insanı, veli, eğitimci, vs. bakınca kendi çalışma alanlarına göre farklı anlamlar yükleyebilirler. Bu nedenle oyuncak müzeleri bahsedilen bu alanlarla ilgili fikir sahibi olmak, deneyim edinmek, zihinsel egzersiz yapmak için uygun eğitim ortamlarıdır (Bain, 2002).

İlköğretimde yer alan sosyal bilgiler dersleri ve ortaöğretimde yer alan tarih derslerinde öğrenciler, geçmişteki yerler ve olaylar hakkında yeni bilgiler kazandıkları kadar ticaret, ulaşım, kültür gibi evrensel kavramlar hakkında da bir anlayış oluştururlar. Bu türden bir anlayışın oluşması için okuldaki etkinlikleri tamamlayıcı ve bilgilerin deneyimlenmesi için müzeler biçilmiş birer kaftan gibidir.

İngiltere’de - özellikle tarih derslerinde- müzelerin öğrenme ortamı olarak kullanılması hem ilköğretim hem de ortaöğretimde çok yaygındır. Örneğin, Rönesans dönemi konularını işlerken, ilköğretim öğretmenlerinin %94’ü ortaöğretim öğretmenlerin ise %87’si programa bağlı kalarak bir okul dışı öğrenme ortamı olarak müzeleri kullanır (Hooper-Greenhill, 2007). Ülkemizde sosyal bilgiler ve tarih eğitimi kapsamında müze eğitimi konusu 2005 ilköğretim programıyla birlikte sıklıkla telaffuz edilmeye başlanmıştır. Fakat bu alanda yeterince alt yapı oluşmadığı ve neyin nasıl yapılacağına dair araştırmalar yeterli olmadığı için etkili bir şekilde müzelerin eğitim ortamı olarak kullanılması da söz konusu olamamaktadır. Bu bağlamdan hareketle örnek uygulamalı bir çalışma ile okul dışı öğrenme ortamı olarak çocuklara oyuncak müzelerinin katkılarının ortaya konulması, sorgulanması ve uygun önerilerin getirilmesi için bu tür bir araştırma tasarlanmıştır.

Araştırmada *“Oyuncak müzeleri sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından çocuğa hangi bakış açısı ve becerileri kazandırır?”* sorusundan hareketle aşağıdaki savlara ulaşılmıştır.

1. Çocuklar, oyuncak müzesi gezisinin ardından sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından önemli düşünme becerilerini sergiler.
2. Oyuncak müzeleri okul dışı öğrenme ortamı olarak öğrencilerin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri anlamalarına katkı sağlar.
3. Çocuklar, oyuncak müzesi gezisinin ardından sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından önemli olan barış ve emeğe saygı değerlerini sergilerler.
4. Çocukların gözüyle oyuncak müzeleri onlara geçmiş hakkında bilişsel gelişim açısından katkı sağlar.
5. Oyuncak müzeleri, tarih ve sosyal bilgiler eğitimine dair olumlu kazanımlar sağlayan okul dışı öğrenme ortamıdır.

2. YÖNTEM

Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmada oyuncak müzelerinin sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından çocuğa nasıl bir bakış açısı ve beceriler kazandıracağı sorusuna yanıt arandığı için, verilerin toplanması amacıyla katılımcı grubun seçiminde tipik örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Patton’a göre nitel araştırmalarda tipik durumları seçmekte amaç, genelleme yapmak değildir. Bu tipik durumlar çalışılarak çalışılan alan hakkında ortalama olarak fikir sahibi olmak amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu amaca ulaşmak için, araştırma 2010 yılında İstanbul’un Kadıköy ilçesinde orta seviyede bir ilköğretim okulundaki 8 altıncı sınıf öğrenciyle gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak gezi çalışma yaprakları, gezi sırasında alınan ses kayıtları, gezi sonrası öğrencilerle açık uçlu sorularla yapılan yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler ve sohbet tarzı toplu görüşmeler ve yine gezi sonrası öğrencilerin yazdıkları tarihsel empatiye dayalı günlükler kullanılmıştır. Veri toplama araçlarından ilki olan gezi çalışma yapraklarında 1900 yılı öncesi, 1901-1918, 1919-1945, 1946-1966, 1967-1980 ve 1980'den günümüze olmak üzere altı tarihsel kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler oluşturulurken gezi yapılacak olan oyuncak müzesi daha önceden birkaç defa gezilerek, oyuncakların yapım yılları dikkate alınmış, uzman bir tarihçiyle bu tarihsel kategoriler oluşturulmuştur. Bahsedilen çalışma yaprağında, tarihsel kategoriler dikkate alınarak oyuncakların hangi maddelerden yapıldığı sorulmuştur. Bunun yanı sıra her bir kategori için ayrı ayrı yaşanan dönemde insanların nasıl evlerde yaşıyor olabilecekleri, gündelik hayatta neler yapıyor olabilecekleri, hangi konulara ilgi duyabilecekleri, neleri yenilik olarak kabul edebilecekleri, geçim kaynaklarının neler olabileceği, hangi siyasal ve sosyal olayları yaşamış olabileceklerine dair tahmin soruları yer almıştır. Öğrenciler müze gezisi sırasında bu sorulara cevap aramaya çalışmışlardır. Öğrencilerle müze gezisi esnasında sohbet tarzı diyaloglar gerçekleştirilmiş ve bunlar kayıt altına alınmıştır. Gezi sonrasında, öğrencilerden ikişerli gruplar oluşturarak seçtikleri tarihsel bir dönemde yer alan birinin yerine geçerek yaşadıkları bir günü senaryolaştırmaları istenmiştir. Ardından öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla “ansal” ve “sonda” sorular kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Son olarak gezi sonrası tecrübeleri paylaştıkları on dakikalık sohbet tarzı toplu bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Gezi sırasında veri toplama amaçlı kullanılan çalışma yaprakları ve günlükler doküman analizine tabi tutulmuştur. Öte yandan gezi sırası ve sonrasında yapılan sohbet tarzı konuşmalar ile bireysel görüşmeler çözümlenmiştir. Bilindiği gibi metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirleme “içerik analizi yöntemiyle” yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz edilerek metindeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunulur (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008: 253). Söylem analizi ise diyalogların yapılış sırasına göre anlamlandırılarak konuşmaların bir nevi içerik analizi yapılmasına dayanır. Bu nedenle sohbet tarzı konuşmalar “söylem analizi” ve “içerik analiziyle” değerlendirilirken; bireysel görüşmeler içerik analizine tabi tutularak öğrencilerin ifade ve kelimelerindeki kavram ve kelimelerden temalara ulaşılmıştır. Bu temalar araştırma problemi doğrultusunda iki uzmanın görüşü alınarak değerlendirilmiş ve beş sava varılmıştır. Bilindiği üzere nitel araştırmalarda, araştırma sırasında elde edilmiş verileri ya da bulguları inceleyerek savları çürütmek ya da desteklemek için bir çaba içerisinde olunmaz. Bunun yerine elde edilen verileri sistemli ve planlı bir şekilde incelenmesi

sonucunda, tümevarım yöntemiyle savlara ulaşılır (Ekiz, 2003). Bu çalışmada ulaşılan beş sav, ayrı ayrı başlıklandırılarak her başlık altında ilgili savın kanıtları ortaya konulmuş bu bağlamda bulgular sunulmuştur. Bulgularda öğrenci ifadeleri ve dokümanların hangi öğrenciye ait olduğunu belirtmek amacıyla isim ve soyadlarının baş harfleri kullanılarak kodlama yapılmıştır.

3. BULGULAR

Verilerin analizi sonucunda aşağıdaki savlara ulaşılmıştır.

Sav 1: Çocuklar, oyuncak müzesi gezisinin ardından sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından önemli düşünme becerileri sergiler.

Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir (MEB, 2005: 52). Günümüzdeki eğitim anlayışlarında beceri eğitimi oldukça önemsenmektedir. Çünkü beceri kazanma bilgi edinmenin önüne geçmiştir. Bunun nedeni, çocuğun becerilerini gündelik yaşamına da aktararak gerçek hayat ile ilgili problemleri daha kolay bir şekilde çözmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmada öğrenciler oyuncak müzesi gezisi sırasında ve sonrasında başta kıyaslama yapma, çıkarım yapma ve akıl yürütme gibi eleştirel düşünme becerileri ile tarihsel empati, değişim ve sürekliliği algılama, yaratıcı düşünme, kanıt gösterme ve girişimcilik gibi becerileri sergilemektedirler. Aşağıda öğrencilerin müze gezisi ardından sergilediği becerilerin göstergesi olan ifadelere yer verilmiştir. Örneğin KÖA'nın; "*hangi oyuncaklar dikkatini çekti?*" sorusuna verdiği;

"Hepsi bilindik oyunculardı ama o yıllarda daha çok çocukların savaşla ilgili oyunlar oynamaları dikkatimi çekti. Günümüzdeki çocuklar daha çok normal bebeklerle oynarken o dönemde askerlerle falan oynuyor savaş olduğu için."

şeklinde cevapta öğrenci geçmiş ve günümüzü kıyaslayarak *eleştirel düşünme* becerisini sergilemektedir. Diğer bir öğrenci KMEB 1960'lı yıllarındaki oyuncakları değerlendirirken o dönemdeki insanların yaşamı için "*Onlar [bu dönemdeki insanlar] savaş dönemine göre daha iyi bir ortamda imişler. Normal insanlar gibi yaşıyorlardı.*" şeklindeki ifadesinde *kıyaslama* yaparak *eleştirel düşünme* becerisini sergilemektedir.

Gezi sırasında gerçekleşen aşağıdaki diyalog da öğrencilerin *karşılaştırma yapma* becerisini sergilediklerini göstermektedir.

AÖ: 1970'li yıllardaki bu oyunculara bakmanızı istiyorum. Türkiye ve Amerika yapımı aynı yılda yapılmışlar. Bu oyuncakları kıyaslar mısınız?

KANİ: Amerika daha güzel yapmış gibi geldi öğretmenim.

KDB: Hocam, o zaman teknolojik olarak aramızda bayaaa fark varmış.

Diyalogda da görüldüğü üzere, öğrenciler gezi sırasında aynı yılda iki farklı ülkenin yaptığı oyuncakları karşılaştırmışlardır. KÖA ise, oyuncaklardan en çok askerlerin ve kuklaların dikkatini çektiğini belirtmiştir. Öğrenci, bunun nedenini açıklamak için *çıkartım yapma* becerisini sergileyerek “...dikkatimi çeken o zaman için yeni olan şeyin oyuncaklarını hemen yapmışlar, herhalde satsınlar diye. Çünkü insanlar onunla ilgileniyor olabilirler.” demiştir. Aynı beceriyi müzede en çok Almanya’ya ait oyuncakların olduğunu söyleyen EAF’nin yaptığı açıklamada sergilediği görülmektedir: *Almanya’nın galiba savaşırken teknolojisi arttı. Bu yüzden rahat rahat oyuncak yaptı. EUK ise, ABD ve Almanya için çok savaşan ülkeler olduğundan müzede en çok onların oyuncakları olduğunu, bu yüzden hep asker, uçak ve gemi gibi savaş oyuncakları yaptıklarını* belirtmiştir. Bu ifadeden de anlaşılabileceği üzere, öğrencinin tarihsel olayları *kanıt göstererek çıkartım yapma* becerisini sergilediği söylenebilir.

Yine EAF ülkelerin neden kendine özgü yapmış olabileceklerine dair “...her ülkenin kendine özgü bir kültürü vardır. Çekler kukla, Almanlarda asker yapmışlar. Çünkü savaşıyorlardı. Savaştan önce kurmalı başka oyuncaklar varken savaş sırasında savaş oyuncakları yapmışlar.” şeklindeki ifadesiyle, hem *kanıt kullanma* hem de *çıkartım yapma* becerisini sergilemiştir. KDB ise müzede en çok Japonya’ya ait oyuncakların olduğunu belirtmiş ve bunun gerekçesini “Japonya’da atom bombası atmışlar. Ondan sonra hastalıklar olmuş. O hastalıkları tedavi edebilmek için para kazanmak istemiş olabilirler. O yüzden bir sürü oyuncak yapıp satmışlar.” şeklindeki ifadeleriyle açıklarken *akıl yürütme* becerisini sergilemiştir. Aynı beceriyi EUK, her ülkenin neden kendine özgü oyuncak yapmış olabileceğini açıklarken sergilemiştir. Öğrencinin ifadesi şöyledir: *Her ülke kendi yaptığı işi oyuncaklara yansıtmış. Mesela ABD yaptığı savaşlardan dolayı askerler ve savaş oyuncakları yapmış. Ruslar astronot yapmış.*

KANİ 1960’lı yıllar için “teknoloji daha gelişmiştir. Çünkü oyuncaklarda ev malzemelerine dair pek çok teknolojik oyuncak vardı.” ifadesinde bulunmuştur. Ev malzemelerine dair oyuncakların çokluğunu *kanıt göstererek* bu dönemde insanların daha huzurlu olduğunu vurgulamıştır.

Öte yandan KANİ müzedeki oyuncaklardan en çok küçük hayvanların dikkatini çekmesinin nedenini açıklarken *değişim ve sürekliliği algılama becerisini* kullanmaktadır. KANİ’nin ifadesi şöyledir: *1900’lü yıllarda böyle hayvanlar olmaz diye düşünürdüm. Oysa bu hayvanların geçmişte de olduğunu gördüm.*

Diğer taraftan öğrencilerin tarihsel empati becerilerini de sergiledikleri görülmüştür. Örneğin; “O dönemlerde çocuklar oyun oynarken neler hissediyor olabilir?” sorusuna öğrencilerin büyük çoğunluğu mutlu, heyecanlı cevabını vermişlerdir. Ayrıca EDÖ “Bir sürü heyecan duyabilirler. Mutluluk hissederler. Her çocuğun hayali oyuncakları olmasıdır. Birbirleriyle, arkadaşlarıyla oynar, güzel vakit geçirir, eğlenirler.”; EUK “Her oyuncakların özelliğine göre düşünülür. Örneğin, Kızılderililer ve kovboylarla oynarken onların savaşlarını düşünürler.” ve KÖA ise “Şanslı

olduklarını hissederler. Çünkü oyuncaklar ilk çıktığında herkesin elinde yoktu. Ona sahip olanlarda gerçekten şanslı sayılırdı.” şeklindeki ifadeleriyle o dönemdeki insanların bilişsel ve duyuşsal anlamda düşünebileceklerini tarihsel empati becerilerini sergileyerek dile getirmişlerdir.

Öğrencilere oyuncak müzelerinde kazandırılacak tarihsel düşünme becerilerinden en önemlilerinden biri de tarihsel analiz ve yorumlama ile tarihsel kavrama becerisidir. Bu bağlamda öğrenciler I. ve II. Dünya Savaşları’nda aile yaşamlarının nasıl olabileceğine yönelik bir soruda aşağıdaki geçmiş döneme yönelik betimlemeleri yapmışlardır.

KDB: Bence çocukları korku basmış olabilir. ...Bir sürü çocuğun babaları savaşta olduğu için psikolojileri baya bozulur. Bence yaşamları hiç iyi değilmiş. Onların yerinde olmak istemezdim.

EDÖ: İş yeri olan iş yerine gider. Dükkânı olan malzemesini satar. Tarlası olan işçi, tarlasına gider. Fabrikada çalışan fabrikasına gider. Ama çoğu zaman insan, savaş zamanında evlerinde saklanmaya çalışır.

KMEB: Savaş olduğu için yoksulluk içinde yaşanabilir. Her yerde bomba ve silah sesleri olduğu için korkuyor, acı çekiyor olabilirler. Savaş olduğu için bazıları yaralanabilir, ölebilir...

KANİ: Savaş sırasında yaşamak çok zor. Bi tarafta savaş oluyor, bir tarafta kuyrukta insanlar, yemek sırasında bekliyorsunuz. Ben o insanların yerine kendimi koyduğumda çok üzülüyorum.

Aynı şekilde ilk uzay çalışmalarının olduğu dönemde aile yaşamlarının nasıl olabileceğine yönelik bir soruda öğrenciler, aşağıdaki geçmiş döneme yönelik şu betimlemeleri yapmışlardır.

KDB: O dönemde uzayı çok merak ediyor olabilirler tabi ki. İlk önce [aya] çıkanda çok mutlu olmuştur. Yani kazasız belasız çıkmış, bir şey olmamış. Merak ediyor araştırıyorlardır. Biraz daha araştırmacı bir dönem başlamıştır bence.

EDÖ: O dönemde savaş bittiği için insanların korkuları da bitmiştir.

KÖA: Bence büyük bir merakla yaşıyorlardı. Herkes uzayla ilgili şeyleri merak ediyordur. Evleri biraz daha gelişmiştir. Daha modernleşmiştir, teknoloji geliştiği için.

KMEB: Onlar savaş dönemindeki insanlara göre daha iyiydi. Normal insanlar gibi yaşıyorlardı.

Yukarıda görüldüğü üzere öğrenciler, gerek hayal güçlerini kullanarak gerekse empati yaparak I. ve II. Dünya Savaşları ve ilk uzay çalışmaları sırasında sıradan insanların yaşadığı olayları betimlemişlerdir. Böylece öğrenciler, geçmişte yaşamış insanların farklı güdülerini, inançlarını, çıkarlarını, umutlarını ve korkularını belirterek bu insanların farklı bakış açılarını göz önünde bulundurmuş (Tarih programı, 2009: 12) ve böylece tarihsel yorumlama ve analiz becerilerini harekete geçirmişlerdir.

O dönemlerde oyuncak dükkânları olsa hangi oyuncakları yapmak istedikleri sorulduğunda, EDS “*Ben ilk olarak oyuncak geliştirdim. Eskiden böyle geliştirilmeyen, eski oyuncakları geliştirdim. Mesela konuşan akıllı, engelleri görebilen bebek ve oyuncaklar yapardım.*”; KMEB “*Şu anda hiç yapılmamış şeyler yapardım.*” şeklindeki ifadeleriyle *yaratıcı düşünme* becerilerini harekete geçirdikleri söylenebilir. KÖA ise aynı soruya verdiği “*Bi kere herkesin ilgisini çekecek bir oyuncak yapmak isterdim. Çünkü insanlar ‘wow! oyuncuğa bak’ demeliler. O zamanki teknolojinin sınırlarını zorlayacak oyuncaklar, arabalar ve değişik özellikteki bebekler yapardım. Çünkü çocukların ilgisini bunlar çekiyor.*” şeklindeki cevabında hem *yaratıcı düşünme* hem de *girişimcilik* becerisini sergilemektedir. Başka önemli bir husus ise tüm öğrencilerin aynı soruya cinsiyetlerinden soyutlanarak cevap vermiş olmalarıdır. Öğrencilerin üretmeyi planladıkları oyuncaklar her iki cinsiyete yönelik oyuncaklardır. Oysa kız ve erkek çocukları cinsiyetlerine göre farklı oyuncak tercihlerinde bulunurlar (Bağçeli, 2008). Öğrencilerin her iki cinsiyeti de göz önünde bulundurarak oyuncak üretmeyi planlaması, onların olayları değerlendirirken *kendi özelliklerinden soyutlanarak düşünebildiklerinin* göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sav 2: Oyuncak müzeleri okul dışı öğrenme ortamı olarak öğrencilerin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri anlamalarına katkı sağlar.

Sosyal unsurların en önemlilerinden biri teknolojik ilerlemedir. Yeni bir teknolojinin gelişi, birçok dengeyi etkileyebilir (Ata, 2008). Bu dengelerin rahatlıkla kurulması ve değişimin anlamlandırılması için, 2005 Sosyal Bilgiler Programında “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanı oluşturulmuştur (bkz. Sosyal Bilgiler Programı, 2005). Bu öğrenme alanında teknolojinin ne’liği ve teknolojik gelişimin toplumlarda yaptığı değişimi öğrenciye fark ettirmek ve öğrencilere değişim, süreklilik ve zaman kavramları hissettirilmeye çalışılır. Böylece toplumların yaşayışları, günümüze kadar yaşadıkları deneyimlerin değişimi, bu değişimlerin günümüze yansımaları ve geçmişte yaşanan bu olayların kendi bağlamında değerlendirilmesi (URL, 1) bağlamında çocuklara katkı sağlanır. Bu nedenlerden dolayı tarihsel süreçte, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çocuk tarafından anlaşılması önemlidir.

Bu çalışmada oyuncak müzelerine yapılan eğitimsel gezilerin, çocukların bahsedilen gelişme ve değişimleri anlamalarına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin müze gezisinin ardından söylediği bazı ifadeleri bu durumun göstergesi niteliğindedir.

EDÖ’nün müzede en çok dikkatini çeken şeyi anlatırken söylediği “*Eski çağlarda mekanik araçlar olmadığı için yada mekanik.. işte plastik değil de kumaşlardan ve tahtalardan olması.*” şeklindeki ifade öğrencinin, plastik bulunmadan önceki zamanlarda kumaş ve tahtanın oyuncak yapımında kullanılmasını belirtmesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin oyuncak müzelerinde öğrenciler tarafından fark edilebildiğinin kanıtıdır. Aynı öğrencinin, müzede bulunan oyuncakların

dönemlerine göre hangi maddelerden yapıldığı ve neden bu maddelerden yapılmış olabileceğine dair verdiği “önce tahta, teneke, sonra karton plastik. ...o dönemlerde onların kullanılması elverişli olabilir. Ayrıca o dönemlerde diğer malzemeler olmayabilir yani plastik bulunmamıştı.” cevap da bu savı desteklemektedir.

EDS’nin müzede bulunan oyuncakların dönemlerine göre hangi maddelerden yapıldığı ve neden bu maddelerden yapılmış olabileceğine dair verdiği “Eskiden tahta, teneke iken şimdi plastik... Çünkü ya üretimi zordu ya da bulunmamıştı. Öyle bir şey yani plastik petrolden sonra bulundu.”; KMEB’nin “o dönem onları bulabiliyorlardı.”; KÖA’nın “Tahta her yerde bulunabilir. Giderek teknoloji ilerlediği için sonra teneke çıkmış, en sonda plastikler çıkmış.” şeklindeki ifade öğrencilerin müzelerde bilimsel ve teknolojik gelişmenin farkına vardığını göstermektedir.

Öte yandan KDB’nin bu dönemlerden uzay (1960’lı yıllar) döneminde olmak istemesinin nedeni açıklarken kullandığı “Günümüze yakın dönemlerde daha çok bilim ve teknoloji gelişti. O yüzden elektronik ve elektrikli oyuncaklar çok var. Bu yüzden oyuncakların sayısı da arttı. Barbiler, robotlar bir sürü...” ifade, oyuncak müzelerinin eğitim ortamı olarak kullanılmasıyla öğrencilerin bilimsel ve teknolojik konularda yorum yapabileceğinin göstergesidir. EDS ise 1960’lı yıllar için “O zamanlar teknoloji geliştiği için daha güzel oyuncaklar üretilmiş. TV, radyo, roketler... Aya ayak basıldıktan sonra insanların yaşamı değişti.” şeklindeki ifadesiyle teknolojik gelişmelerle oyuncak teknolojisinin ilişkisini kurmuş ve bunu yorumlamıştır.

EDÖ’nün “Eski çağ pek gelişmiş olmadığı için belli maddeleri kullanmıyorlar. İlk başta tahtalardan başlayıp günümüze kadar gelişerek teknoloji gelişe gelişe büyük şeyler yarattılar. Şimdiki oyuncaklar da daha çok teknoloji kullanıyorlar. Mesela robotlar fotoğraf çekiyor, yürüyor, koşuyor, iş yerlerinin güvenliğini sağlıyorlar.” şeklindeki ifadesinde öğrencinin gelişim vurgusunu yaparken değişim ve süreklilik algısıyla birlikte bilimsel teknolojik değişimlerin nasıl olduğuna dair ifadeleri vurguları dikkat çekmektedir. Aynı şekilde KMEB’nin 1900’lü yıllardan günümüze kadar olan siyasi ve sosyal olayları sıralarken söylediği “Genelde savaşlar vardı. I. ve II. Dünya Savaşları. II. Dünya Savaşı’nda teknoloji çok gelişmiş, daha iyi uçaklar yapmışlar. Sonra da roket yapıp uzaya gitmişler.” şeklindeki cümle, öğrencinin bilimsel ve teknolojik gelişim bağlamında süreklilik ve değişim algısını sergilediğinin göstergesidir. EDS ve EAE’nin senaryosunda bilimsel teknolojik gelişmelerin süreklilik algısıyla ele alındığı görülmektedir.

... II. Dünya Savaşı bitmişti! Bütün ülkeler rahatlamıştı. Artık Rusya ve Amerika’nın arasında büyük bir mücadele başlamıştı. Rusya uzağa ilk defa insansız uydu fırlattılar. Sonra köpek, sonrada insan gönderdiler. Bu insanoğlu için bir başarı idi. Amerika bunu duyup aya ilk kez insan gönderdi. Bu da insanlık adına bir zaferdi. Rusya gönderdi. Amerika gönderdi. En sonunda Türkiye bile Türksat 1C, Türsat 1B, Türksat 2A’sı oldu. Artık iletişimin olmazsa olmaz teknolojileri uydularda var.

EAF müzede en çok dikkatini çeken şeyi oyuncak tarihi olduğunu vurgulamış ve bu durumu şöyle açıklamıştır:

“1910’lu yıllarda yapılan malzemelerle 1960’lı yıllar da yapılan malzemeler aynı değildi. Malzemeler gittikçe iyi olmuş.”

Öğrenci bu ifadesi, onun teknolojik gelişmelerin farkındalığını göstermektedir. Gezi sırasında yapılan aşağıdaki diyalog incelendiğinde;

EAF: *Savaşa girdikleri için de teknolojileri artmıştır.*

AÖ: *Teknolojik gelişmeleri neden artmış olabilir?*

KANİ: *Çünkü savaşta karşı koymak için düşmanlarımızı engelleyebilirsek... Uçaklar geliştirmişlerdir.*

AÖ: *Uçaklar geliştirmiş diyorsun. Uçakların pervanelerine dikkat ettiniz mi? Motorlarına dikkat edin.*

EDÖ: *Motor sayıları artmış. Evet dört tane olmuş.*

Öğrencilerin oyuncak müzesinde bilimsel ve teknolojik gelişmeleri inceleyebilecekleri ve anlamlandırabilecekleri bir ortam olduğu söylenebilir.

Aşağıda öğrencilerle yapılan toplu görüşmedeki bir diğer diyaloga yer verilmiştir.

AÖ: *Eskiden insanların hangi oyuncaklarla oynadığını biliyor muydunuz?*

KDB: *Biliyorduk, önce de beşikle misket vardı. Onunla oynuyorlardı zannediyorduk. Kurma oyuncaklarla da oynuyorlarmış.*

AÖ: *Neden kurma oyuncaklar vardı, pilli oyuncaklar yoktu?*

EDS: *Pil bulunmamıştı. Ama bulunmuştu da kurbağalar üzerinden falan yapıyorlardı. Bugünkü gibi kullanışlı değildi.*

Diyalog incelendiğinde; oyuncak müzelerinin öğrencilerin bilim tarihinde yer tutan önemli değişimleri ve gelişimleri değerlendirebilecekleri bir ortam olduğu söylenebilir.

Sav 3: Çocuklar, oyuncak müzesi gezisinin ardından sosyal bilgiler ve tarih eğitimi açısından önemli olan barış ve emeğe saygı değerlerini sergilerler.

Eğitimin bilişsel olduğu kadar duyuşsal davranışları da geliştirmesi gerekir. Bu bağlamda 2005 yılında yürürlüğe konulan ilköğretim programlarında değer eğitimi, programın ana öğelerinden birini oluşturmuştur. Başta sosyal bilgiler olmak üzere tarih eğitimi programında saygı ve barış değerleri ele alınmaktadır.

Çalışmada öğrencilerin barış değeri ve emeğe saygı değerlerine yönelik duyarlılıkta bulundukları tespit edilmiştir. KDB ve KÖA’nın senaryolaştırdığı dönem savaşı ve onun olumsuz etkisini yansıtmaktadır.

Senaryoda öğrenciler savaş ortamının çocuklara yaşattığı mutsuzluğu hayal güçlerini kullanarak betimlemişlerdir.

Diğer yandan barış değerine yönelik her ülkenin neden kendine özgü oyuncak yaptığını açıklamak isteyen EDÖ; *“Kendi ülkelerini anlatmak için. Mesela asker ve savaş oyuncakları yapan ülkeler ‘Bize bulaşmayın. Yoksa biz sizi savaşarak böyle öldürürüz, mahvederiz, yıkarız, yakarız.’ mesajı verirler.”* şeklindeki ifadesiyle oyuncakların kendilerine verdiği olumsuz mesajı vurgulamıştır. EAE ise müzede askeri oyuncakların neden dikkatini çektiğini açıklarken *“... savaşın ne kadar önemsendiğini, nasıl başladığını gördüm. Nasıl çocukların beynini yıkadıklarını gördüm. O yüzden onlar ilgimi çekti.”* şeklinde kullandığı cümleler ve KDB’nin savaş temalı oyuncaklar için *“Çocukları savaş oyuncakları ile etkileyip, kendi düşüncelerine topluluk [tarafar] sağlamayı düşünüyorlardı.”* şeklindeki ifadesi barış değeri açısından dikkat çekicidir.

Yine EDÖ’nün en ilgisini çeken şeyi açıklarken kullandığı *“Öyle oyuncaklar yapmak çok yanlış. Çünkü çocuklara kötü mesaj veriyor. Savaş oyuncakları çocuklar üzerinde kötü bir etki bırakır. Mesela ben bu tür oyuncaklarla oynadığım için, çok kötü atıyorum. Fırsat buldukça kırıyorum., fırlatıyorum. Çünkü o oyuncaklar bilinçaltıma yerleşiyor. ...Bence bunlar herkesi mutsuz eder.”* şeklindeki ifadeler barış değerini vurgulaması açısından yeterince açık ve nettir. EDÖ’nün de kendini emsal göstererek belirttiği gibi, oyuncaklar çocukların hayallerine hitap etmeli, kendi arzuladığımız imaj ve simgeleri onlara aşılacak için oyuncakları kullanmamalıyız. Politik ve siyasi amaçla yapılan oyuncaklar çocukların kişilik gelişimine zarar vermektedir. Nitekim Carroll (2005)’e göre küçük bir çocuğun elindeki savaş tipi oyuncaklar, ancak kanalize edemediği şiddet ifadelerine dönüşmektedir.

Aynı öğrencinin 1900’lü yıllardaki siyasal ve sosyal olayları vurgulamak açısından yaptığı şu açıklama oldukça düşündürücüdür. *“...1900’lü yıllarda insanların çok hırsları vardı. ... İşte burası benim olsun, şurası senin olsun diye. Bu yüzden insanlar savaşı iyi bir şey olarak görmüşler. Öyle görmeselerdi zaten savaş yapmazlardı...”* Öğrenci ifadelerinden anlaşılacağı üzere çocuklar, belli dönemlerde yapılan oyuncaklardaki savaş mesajından oldukça olumsuz etkilenmişlerdir. Savaşın iyi bir durum olmadığını, insanlara maddi ve manevi yönden zarar verdiğini vurgulamışlardır. Aslında çocukken savaştan nefret eden çocukların büyüdülerinde savaşa olumlu bakan bireyler haline gelmeleri, biraz da çocukluklarında yaşadıkları bazı durumlarla ilgilidir. Bilindiği gibi çocukluk çağında edinilen bilgi, beceri ve tutum kişinin sonraki dönemlerdeki düşünce ve yaşayışına yön vermede önemlidir. Bu nedenle barış kültürünü yaşatmak çocuklukta atılan tohumlarla daha güçlü bir şekilde kök salabilir (Coşkun, 2008: 289). Bu nedenle savaşın olumsuz yönlerini çocuklara hissettirmek ve onlarda barış değerini içselleştirmek amacıyla oyuncak müzelerinden faydalanılabilir.

Araştırmada öğrencilerin emeğe saygı değerini vurgulayan ifadeleri de mevcuttur. Örneğin; EUK’nin en çok neden etkilendiğini açıklarken söylediği *“Orada barış yanlısı polis maketleri beni*

çok etkiledi. Çok güzel döşeme tahtalardan yapmışlardı. Bunu yapmak çok kolay değil, çok zor bir iş. Tahta oyuncakları yapmak, plastikle yapmaktan daha zor. Çünkü tahta oyuncaklarda çok emek var.” açıklama öğrencinin zor ve emek harcanan bir işe değer verdiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. KDB ise okulla ilgili olan oyuncakların çok dikkatini çektiğini bunun nedeninin ise “bu oyuncakların çok güzel boyandığı, emek gösterildiği ve savaşla ilgili olmadığı” şeklinde açıklamıştır. Her iki öğrencinin ifadelerinde emeğe saygı değerini açık bir şekilde vurguladıkları görülmektedir.

Sav 4: Çocukların gözüyle oyuncak müzeleri onlara geçmiş hakkında bilişsel gelişim bakımından katkı sağlar.

Çalışmada varılan diğer bir sav da öğrencilerin bu tür müzelerin kendilerine katkı sağladığının farkına varmalarıdır. Bu bağlamda öğrencilerle müze gezisinin ardından yapılan görüşme ve sohbetlerde müze gezisinin onlara hangi bakımdan katkı sağladığı sorulmuştur. Öğrencilerden bazılarının verdiği cevaplar sırasıyla şöyledir:

EAE: Benim en çok hoşuma giden şey oyuncak kültürümü artırmak, babam ve dedemlerin nasıl oyuncaklarla oynadıklarını görmektir. Size de teşekkür ederim öğretmenim. Çünkü bize bu konuda yardımda bulundunuz. Gelecekte bu bilgiler çok işimize yarayacak.

KÖA: Ben oyuncak müzesinde bir oyuncak ne kadar kullanılırsa kullanılsın günümüze gelebileceğini öğrendim. Büyüklerin hangi oyuncaklarla oynadıklarını çok merak ederdim. Tarih hakkında da bilgim oldu.

EDS: Oyuncakların kültürden kültüre değiştiğini, o zamanki çocukların nelerle oynadığını, nelere ilgi duyduğunu, o zaman hangi olaylar olduğunu...

KMEB: 1900 lü yıllar öncesinden günümüze oyuncakları gördüm. Dedelerimizin de çocuk olduğunu, O zamandan günümüze olan olayları...

KANİ: Yeni bilgiler. Örneğin; tarihteki olayları canlı gibi gördüm.

KDB: ...Sanki tarihte bir geziye çıkmış gibiydim. Değişik dönemdeki olayları gördüm. Eskiden de güzel oyuncaklar yapıldığını fark ettim.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere çocuklar oyuncak müzelerine yapılan bir gezinin ardından geçmişte olan olaylar hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Üstelik soyut tarih konularını -KANİ’nin de belirttiği gibi- somutlaştırarak öğrenirler. Öğrencilerin, bir okul dışı öğrenme ortamı olarak oyuncak müzelerinde “tarihte [geçmişte] bir geziye çıkmış gibi canlı bir şekilde” gördüklerini beyan etmeleri bu durumun kanıtı niteliğindedir.

Bunun yanı sıra öğrenciler oyuncak müzesinin kendilerine yaptığı diğer katkıları; oyuncak kültürlerini artırma, eskiden olan oyuncakları görme, geçmişteki insan yaşamını anlamlandırma, kültürlerin oyuncakların şekillenmesinde etkisinin olması olarak belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin okul dışı öğrenme ortamları olarak oyuncak müzelerine karşı olumlu bir tutum sergiledikleri olarak yorumlanabilir.

Sav 5: Oyuncak müzeleri, tarih ve sosyal bilgiler eğitimine dair olumlu kazanımlar sağlayan okul dışı öğrenme ortamıdır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere sosyal bilgiler dersi ilköğretim düzeyinde içerisinde tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi gibi sosyal bilimleri barındıran bir derstir. Bu sosyal bilim alanlarından çocuğun gündelik hayatına yönelik bilgi, beceri ve değerler sosyal bilgiler ders programında yer alır. Tarih dersleri ise ülkemizde ortaöğretim döneminde verilmeye başlanmaktadır. Bu ders için temel olan bilgiler ilköğretimde sosyal bilgiler programı bağlamında yüzeysel bir şekilde verilmektedir. Her iki dersin ortak noktası ise işte burasıdır.

Tarihe konu olan geçmiş, günümüzden çok uzak etkileyici zamanların hikâyesidir. O dönemlerdeki bakış açısı günümüzden çok farklı olduğu gibi, çok kere modern insan için alışılmamış inançlara dayanmaktaydı ve bugünkü kültürümüze benzemeyen bir kültürün parçasıydı. Bu dönemleri anlamak için hayal gücümüzü kullanmak zorundayız (Ronan, 2003). Bu özelliğinden dolayı olsa gerek geçmiş algısı çocuklarda geç gelişen bir algıdır ve bu nedenle geçmişte olan olayları çocuklar yorumlamakta zorluk çekerler (Kroghl & Slentz, 2001). Oyuncak müzeleri okul dışı öğrenme ortamı olarak düzenlendiği zaman bu kavramın öğrenciler tarafından anlamlı bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Öğrencilere “Hangi dönemde olmak isterdin? Neden?” sorusu sorulduğunda verilen cevap bu durumun kanıtı niteliğindedir. Örneğin;

KDB: *Uzay döneminde, çünkü o dönem daha bilimsel bir dönem, daha bilimsel oyuncaklar var.*

EDÖ: *Kızılderililer döneminde, çünkü gayet doğal geçindiklerini gördüm.*

EUK: *1960’lı yıllar, çünkü o zamanlar astronotlar uzaya çıkıyorlardı.*

KMEB: *Bugünde, çünkü önceki dönemlerde hep savaş var. Şimdide var ama eskiden daha çokmuş.*

KANİ: *1900 öncesinde, oradaki insanların yaşam tarzları ilgimi çekti, o yüzden.*

EAF: *1930’lar, çünkü oyuncaklar çok güzeldi eminim o dönemde öyledir.*

İfadelerde de görüldüğü üzere öğrenciler geçmiş dönemleri, özelliklerine göre değerlendirebilmekte ve bunu yaparken müzede gördükleri oyuncakları göz önünde bulundurmaktadırlar.

EDÖ, oyuncak müzesinde gördüğü Kızılderili ve kovboy oyuncaklarından esinlenerek yazdığı senaryoda geçmiş zamanda yaşanan sosyal ortamı betimlemiştir.

...Kızılderililerin şefi en fazla tüyü olanlardır. Kızılderililerin evleri çadırdandır. Yediği yiyecekler hayvan etidir. Hayvanın etini yedikten sonra kürkünü kurutup kendileri giyerlerdi.....

Görüldüğü üzere, öğrenciler oyuncak müzesi ardından geçmiş dönemlerdeki farklı toplumlara ait sosyal yaşamla ilgili betimlemeler yapabilirler.

Sosyal bilgiler öğretiminde tarih konularının yanı sıra ekonomi ve farklı ülkeleri tanımaya yönelik kazanımlar mevcuttur (Bkz: Sosyal Bilgiler Programı, 2005). Oyuncak müzelerinde öğrenciler doğru yönlendirmelerle bu temalara yönelik gözlemler yaparak, fikir yürütebilirler. Örneğin; öğrencilere en çok hangi ülkenin oyuncak yaptığı ve bunun nedeninin ne olabileceği sorusuna verdikleri yanıtlardan bazıları şöyledir:

EDÖ: *Japonya ve ABD, Onlar kendilerini kalkındırmışlar. Yani onlar kalkınmış ülkeler. O yüzden insanların hayal gücüne dayalı şeyler yapmışlar.*

EDS: *ABD, Japonya, Almanya ve Fransa. Çünkü bu ülkelerde oyuncak sektörü çok yaygın. Teknolojiyi kullanıyorlar.*

KMEB: *Japonya ve ABD. Çünkü onlar ekonomik ve teknolojik olarak geliştikleri için.*

KANİ: *ABD ve Almanya. Çok savaşan ülkeler olduğu için gemileri uçakları olsun istemişler. Onlar da yapınca oyuncaklarını da yapmak istemişler.*

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde, oyuncak müzelerinin öğrencilerde ülkeler ve ekonomileri hakkında ilişki kurmalarını sağlayacak uygun öğrenme ortamları olduğu söylenebilir.

Yine sosyal bilgiler öğretiminde ele alınan kavramlardan biri kültürdür. Kültür kavramı çocuklar için oldukça soyut bir kavramdır. Bu kavramın anlaşılması için öğrenme süreçlerinde etkili etkinlikler uygulanmalıdır. Okul öğrenme ortamı olarak oyuncak müzeleri, kültür kavramının özelliğinin de farkına varılabilecek bir ortamdır. Her ülkenin neden kendine özgü oyuncaklar yapmış olabileceğine yönelik soruya öğrenciler *“kendi ülkelerini temsil etmek için; ülkesini sembolize etmek, bir bakıma ülkesini anlatmak için; ülkeler kendi kültürlerini yansıtmak istiyor bu nedenle; onların kültür dünyasını yansıttığı için; her ülkenin kendine özgü bir kültürü vardır. Mesela bir ülke diğerinden kopya çekerse o ülkenin kültürü olmaz. Her ülke kendi kültürüne göre oyuncak yapıyor; kendi ülkelerini simgeleyen şeyler. Mesela Çekler kukla, Almanlar da asker yapmışlar.”* gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Bıçak (2004)’a göre kültürlerde ortaya çıkan ihtiyaçlar, hem ait oldukları toplumun kökenini, hem kurumların görevlerini, hem de bunlar arasındaki ilişkiyi yönlendirirler. Öğrenci ifadeleri incelendiğinde oyuncakların özelliklerinin o ülkenin kültürünü yansıtmaları ve misyonuna hizmet etmesi vurgusunun, Bıçak (2004)’ın bu düşünceleri ile örtüştüğü görülmektedir.

Bunun dışında tarihte yer alan bilgileri fark etmek açısından oyuncak müzeleri uygun ortamlardır. Öğrenciler, I. Dünya Savaşı sırasındaki oyuncakların az olmasının nedenini açıklarken; *savaşın çok ağır geçtiği için oyuncak yapmaya fırsat bulunmamış olabileceğini* (KMEB, KDB, EDS ve EDÖ) dile getirmişlerdir. Böylece öğrenciler, derslerde geçen savaş kavramını yüzeysel olarak değil de, olumsuz yönünü içselleştirmiş bir şekilde ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, öğrencilerden 1900’lü yıllardan itibaren günümüze kadar hangi siyasi ve sosyal olayları yaşamış olabileceklerini tahmin etmeleri istendiğinde;

KDB: Tarihlerine göre sıralayacak olursak; I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, -Özellikle bu savaşta çok insan ölmüş. Plastikten yapılmış ölü adamlar ve komutanları öyle duruyorlardı işte- 1960'lı yıllar –Uzayla ilgili şeyler vardı. Uçan daireler, roketler vardı.

EDÖ: Olayların ne olduğunu sıralayamam ama şunu fark ettim. 1900'lü yıllarda insanların çok hırsları vardı. ... İşte burası benim olsun, şurası senin olsun diye. Bu yüzden insanlar savaşı iyi bir şey olarak görmüşler. Öyle görmeselerdi zaten savaş yapmazlardı...

EDS: 1910'lerden sonra savaş olduğu için hep asker oyuncakları vardı. Daha sonra teknoloji gelişti. Aya ayak basıldı. Uzay oyuncakları üretildi. Şimdiki oyuncaklar ise daha gelişmiş.

KMEB: Genelde savaşlar vardı. I. ve II. Dünya Savaşları. II. Dünya Savaşı'nda teknoloji çok gelişmiş, daha iyi uçaklar yapmışlar. Sonra da roket yapıp uzaya gitmişler.

KÖA: Bi kere I. ve II. Dünya Savaşlarında neler yaşandığını tahmin edebilirim. ... I. ve II. Dünya Savaşlarının büyük bir çile olduğunu ama az ama çok anladım. O insanların neler yaşandığını hayal edebilirim.

EAF: 1820'lerde müziksel faaliyetler, 1910 ve 1940'lar savaşlar, 1960'lar astronotluk ve uzaya çıkma.

Öğrencilerin bahsettiği bu konular, ortaöğretim programında yer almaktadır. Çocuklar ilköğretim 6. sınıf öğrencileri oldukları için bu konular hakkında yüzeysel bilgi sahibi veya hiç bilgi sahibi değildir. Oysa yukarıdaki ifadeler incelendiğinde, oyuncak gezisi sonrasında öğrencilerin 1900'den bu yana I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, uzaya çıkma gibi olayları ayrıntılarıyla betimledikleri görülebilir. Bu durumda sosyal bilgiler ve tarih eğitimi kazanımlarını kazandırmak için oyuncak müzelerinin uygun okul dışı öğrenme ortamları olduğu sonucuna varılabilir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma ile öğrencilerin oyuncak müzesi sırasında ve sonrasında;

- Sosyal bilgiler ve tarih eğitimi içinde yer alan bilişsel düzeydeki bazı kazanımları kazanabileceği,
- Üst düzey becerileri ve barış ve emeğe saygı gibi değerleri sergileyebileceği,
- Değişim ve süreklilik bağlamında bilim ve teknolojiye yönelik bilgileri fark edebileceği,
- Öğrencilerin de oyuncak müzeleri hakkında kendilerine katkı sağlayan okul dışı öğrenme ortamı olarak nitelemeye bulundukları sonucuna varılmıştır.

TDK'na göre düşünme becerisi; (1) zihnin bir konuyla ilgili bilgileri karşılaştırarak, aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir yargıya ya da karara varma etkinliği, (2) zihinden geçirme ya da zihin yoluyla arayıp bulma, (3) tasarlama, anımsama, (4) karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi (URL 2)'dir. Verilen dört tanımdan anlaşılacağı üzere düşünme becerileri; karşılaştırma yapma, akıl yürütme, çıkarım yapma, yaratıcılık, analiz etme, karar verme gibi becerileri kapsamaktadır. Özdemir (2006) araştırmasında öğretmenlerin sosyal

bilgiler dersinde çocuklara eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisinin kısmen kazandırıldığı düşüncesini tespit etmiştir. Oysa bu araştırmada, oyuncak müzesi gezisi sırasında ve sonrasında öğrencilerin başta kıyaslama yapma, çıkarım yapma ve akıl yürütme gibi eleştirel düşünme becerileri ile tarihsel empati, değişim ve sürekliliği algılama, yaratıcı düşünme, girişimcilik, kanıta dayalı öğrenme, tarihsel analiz ve yorumlama ile tarihsel kavrama gibi becerileri sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu durumda sosyal bilgiler ve tarih eğitimine dair becerilerin öğrencilerde geliştirilmesi için okul dışı ortamlardan olan oyuncak müzelerinden faydalanılacağı sonucuna varılabilir. Çünkü düşünme insana özgüdür ve eğitimle insanın bu yönünün geliştirmesi gerekmektedir. Bireyin hayata dair problemleri bu becerileri kullanarak çözmesi için gerekli eğitimsel aktivitelerin yapılması gerekmektedir. Okul dışı aktivitelerden müze gezileri yapılarak bu becerilerin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Araştırmanın ilk savı bu durumu desteklemektedir. Diğer yandan Kıcıır (2008)'a göre öğrencilerin tarihsel becerileri kazanması için, tarihsel kaynakları analiz ederek, olguları kendi başlarına yapılandırmaları ve keşfetmeleri gerekir. Fakat tarihsel kanıt sadece dokümanlar değildir. Pek çok kalıntı, görsel arşiv, film, vs. de kanıt olabilir. Bahsedilen bu tarihsel kanıtların arasında oyuncak müzelerindeki çeşitli dönemlere ait oyuncakların olabileceği bu çalışma sonucunda görülmüştür.

Araştırma ikinci sav ile oyuncak müzelerinin okul dışı öğrenme ortamı olarak öğrencilerin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri anlamalarına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bilim ve teknoloji sayesinde toplumsal, siyasi, ekonomik sosyal tüm yapılarda değişiklikler olmaktadır (Aslan ve Aydın, 2011). Bu değişikliklerin toplumsal olanı sosyal değişimdir. Ata (2008: 10)'ya göre;

Gelecek yıllarda sosyal değişim kavramı hem sosyal bilimlerde hem de eğitim bilimlerinde önemli bir kavram olacaktır. Tarih içinde olmuş sosyal değişimlerin ne olduğunun anlaşılması bir yana çocukların gençlerin ve yetişkinlerin sosyal değişim ile başa çıkabilecek bir şekilde yetiştirilmesi gerekir. Diğer bir değişle insanın sosyal bilimlerin nesnesi değil, öznesi olarak yetiştirilmesi eğitimin en önemli sorunlarından biri olacaktır. Bilim ve teknoloji eğitiminin hem de sosyal değişim eğitiminin aynı başlık altında sosyal bilgiler eğitimine özgü bir şekilde incelenmesi gelecekte daha donanımlı vatandaşların yetiştirilmesini sağlayacaktır.

Bundan dolayıdır ki sosyal bilgiler dersinin bilim, teknoloji ve toplum önemli öğrenme alanlarından. Bilim tarihi, bilimsel bilginin gelişim sürecini inceleyen bir araştırma etkinliğidir. Bu süreç incelenirken, bir toplumun bilime ne zaman ve hangi durumda katkı sağladığı örneklerle ortaya konulur; bilimsel sonuçların nasıl uygulamaya geçirildiği ve bunların insan yaşamında ne gibi değişiklikler yarattığını incelenir. Ayrıca bilginin hangi aşamalardan geçerek günümüze geldiği belirlenir (Topdemir ve Unat, 2008). Araştırmada öğrenciler müze gezisi sayesinde hangi dönemlerde hangi malzemelerin neden nasıl insan hayatında önemli yer tuttuğu, 1900'lü yıllardan günümüze bilimsel teknolojik gelişmelerin ne olduğu, bilim insanlarının etkisinin nasıl olduğu, süreklilik ve

değişim algılarını sergileyerek betimledikleri görülmüştür. Bu durumda oyuncak müzesi gezileriyle, hem tarih hem de sosyal bilgiler eğitimi açısından önemli olan bilim tarihi konuları ve insanın tarihindeki entelektüel serüveni hakkında fikir vereceği söylenebilir.

Öte yandan Ambeck-Madsen (1995)'e göre de yaşanan dönemin özellikleri çocuk oyunlarında ve oyuncaklarında kendini göstermekte ve bulundukları dönemler hakkında çok iyi ipuçları vermektedirler. Teknolojik değişim takip edildiğinde, oyuncakların tarihçesi aletlerinkine paralel olduğu görülecektir (akt. Rüsvanlı 2007). Bu araştırmada da oyuncak müzesi gezilerinin öğrencilerin, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve o dönemin özellikleri hakkında çıkarım yapmasını sağladığı görülmüştür.

Araştırmada ulaşılan üçüncü sav ise oyuncak müzelerinin öğrencilerde barış ve emeğe saygı gibi değerleri hayata geçirdiğidir. 2005 programlarında başta sosyal bilgiler olmak üzere tarih eğitimi programında saygı ve barış değerleri ele alınmaktadır.

Emeğe saygı, çocuğun hayatında bayağı ve seçkin olanı ayırması açısından önemlidir. Emek verilen bir şey değerlidir. Kimse değerli bulmadığı bir şeyi korumaya uğraşmaz. Bu nedenle değer eğitimi verirken, çocuğa daima gerçek büyüklükleri sunarak, çocuğu sahte insanlar ve başarılarından, basit, kaba ve sıradan “ürünlerden” korumak gerekir. Böylece çocuk seçmeyi, ayırmayı, doğruyu takdir etmeyi öğrenir. Bayağı olanla seçkin olanı ayıramayan insan, önemliler sıralamasında yanlışlar yapar (Apuhan, 2005: 192).

Çocuk için eline verilen her oyuncak, onun sadece oyalandığı, vakit geçirdiği değil, gerçek dünyasını şekillendireceği değerler dünyasını da oluşturur. Bu nedenle seçilen oyuncaklarda ideolojiler çıkarlar olmamalıdır. Örneğin (Tatarer Temur, 2010) Hitler II. Dünya savaşıdan 5 yıl önce çocukların eline asker oyuncaklar vererek onlarda savaş fikrine normal bakış açısı oluşmasını sağlamıştır (akt. Sormaz, 2010). Oyuncak gezisi sırasında öğrenciler Tatarer Temur'un bu düşüncelerini kendileri betimlemişler ve barış değeri ön planda tutarak bu durumu yargılamışlardır.

Araştırmanın dördüncü savı ise öğrencilerin de oyuncak müzeleri hakkında kendilerine katkı sağlayan okul dışı öğrenme ortamı olarak nitelemeye bulunduklarıdır. Hein (2002)'ye göre insanlar müzelerde dünyayı belirli kavramları, estetik duygusunu ruhsal duyguları harekete geçirmeyi ve birçok şeyi deneyimler ve öğrenir. Çünkü müzeler keşfetme, zihinleri açma, yeni bilgiler sağlama, entelektüel şokların yaşandığı yerlerdir. Öğrenciler de, okul dışı öğrenme ortamı olarak oyuncak müzelerinde tarihi bilgileri canlı bir şekilde betimledikleri, oyuncak kültürlerinin arttığı, eskiden olan oyuncakları gördükleri, geçmişteki insan yaşamını anlamlandırdıkları, kültürlerin oyuncakların şekillenmesinde etkisinin olmasını fark ettiklerini kendilerine bu gezinin katkısı olarak belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin okul dışı öğrenme ortamları olarak oyuncak müzelerine karşı olumlu bir tutum sergiledikleri olarak yorumlanabilir.

Araştırmada ulaşılan son sav ise öğrencilerin oyuncak müzelerinde sosyal bilgiler ve tarih eğitimi içinde yer alan bilişsel düzeydeki bazı kazanımları kazanabileceğidir. Oyuncak; gerek basit bir halk ürünü, gerekse gelişmiş bir sanayi ürünü olarak yapıldığı dönemin ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliğini yansıtır (Onur, 2002). Araştırmada da öğrencilerin, geçmiş dönemler, bu dönemlerde olan olaylar ve toplumların sosyal yaşantısı, ekonomi konuları, kültür gibi sosyal bilgiler ve tarih eğitiminin içeriğini oluşturan konulara vurgu yaptıkları tespit edilmiştir.

Müzelerde bulunan nesnelerin biricikliği ve gerçeği yansıtma bireyleri etkileyen en güçlü yönleridir. Bu otantik objeler kendi sesini duyurur ama çocuklar bu sesi nasıl duyarlar? (Evans, Mull&Poling, 2002). Bu ses geçmişteki insanlar, olaylar, nesneler hakkında olduğu kadar o dönemlerin ulaşım, ticaret, kültür ve evrensel kavramlarıdır ki bunlar sosyal bilgiler ve tarih öğretiminin de konularını oluştururlar. Çocuklar bu sesleri rol yaparak, empati kurarak, değerlendirme ve analizler yaparak, sorgulayarak, araştırarak, çıkarım yaparak, dinleyerek, konsantre olarak, işbirlikli çalışarak, sentezleyerek, sosyal beceri kazanarak, kendilerini ifade ederek, vs. şeklinde duyarlar. Bu duyuyu, onlara kazanım olarak geri döner. Ancak bu duyuyu sağlamak için öğretmen önceden planlama yapmalı ve gezi sırasında çocukların cevap arayacağı açık ve hayati sorular oluşturmali, çocukları araştırmaya sevk etmelidir. Yani öğrencileri doğru yönlendirecek, geziyi boş zamanı öylesine değerlendirmeyecek şekilde etkinlikler tasarlamalıdır. Müze yöneticileri de müze eğitimi için belli yaşlara yönelik yaratıcı, eleştirel düşündürücü, katılımcı müzenin ve içindekilerin özelliğine göre etkinlikler düzenlemelidir. Böylece öğrenciler geçmişte yaşamış insanların eylemlerini ve bu eylemlerle şekillenen günümüzü daha iyi anlama şansı yakalayacaklardır.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, oyuncak müzelerinin doğru öğrenme ortamı olarak planlandıkları takdirde sosyal bilgiler ve tarih eğitimi için uygun okul dışı öğrenme ortamları olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ak, D. (2006). *Oyun ve oyuncak kavramlarının tarihsel ve kültürel değişimine endüstriyel tasarım açısından bir bakış*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ata, B. (2008). Bilim teknolojinin sosyal değişime etkisi. B. Ata (Ed.), *Bilim, teknoloji ve sosyal değişim* içinde (1-11). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Apuhan, R. Ş. (2005). *Çocuklarda ve gençlerde ahlak ve karakter eğitimi* (3. bs). İstanbul: Timaş Yayınları
- Aslan O; Aydın, F. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilim ve teknolojinin toplum üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri. *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 27-29 Nisan, Antalya
- Bağçeli, P. (2008). *Köyde ve kentte yaşayan 7-8 yaş arası çocukların cinsiyet kalıpyargıları ve cinsiyete bağlı oynadıkları oyun ve oyuncaklar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Bain, R.; Ellenbogen, K. M. (2002). Placing objects within disciplinary perspectives: examples from history and science. S. G. Paris (Ed.), *Perspectives on object-centered learning in museums* in (153-170). London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- Bıçak, A. (2004). *Tarih düşüncesi I: Tarih düşüncesinin oluşumu* (1. bs). İstanbul: Dergâh yayınları
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (1. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Caroll, D. (2005). *Çocuğunuzun ruhsal eğitimi* (4. bs). (S. Tuna, çev.). İzmir: Ege Meta Yayınları
- Coşkun, S. (2008). Çocuk ve barış: Çocuklar nasıl bir dünya istiyor?. M. Safran & D. Dilek (Eds.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* içinde (286-301). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Evans, E.M., Mull, M.S. & Poling, D.A. (2002). The Authentic Object? A Child's Eye-View. S. G. Paris (Ed.), *Perspectives on object-centered learning in museums* in (55-78). London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- Hein, G. E. (2002). *Learning in the museum*. USA: Roudledge
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education- purpose, pedagogy, performance*. Newyork: Roudledge- Taylor & Francis Group
- Johnson, A. (2009). Museums education and museum educators. A. Johnson and others (Ed.), *The museum educator's manual educators share successful techniques* in (7-14). UK: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kaya, D. (2007). 36 - 72 aylık çocuklar için tasarlanmış oyuncakların çocukların gelişim alanlarına göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıcı, K. (2008). Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin tarih öğrenme beceri düzeyleri. M. Safran&D. Dilek (Eds.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* içinde (380-405). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Kroghl, S.L., Slentz, K. L. (2001). *The early childhood curriculum*. London: Lawrance Erlbaum Assocrater
- Kutlu, G. (t.y.). *İstanbul oyuncak müzesi*.
- Leinhardt, G., Crowley, K. (2002). Objects of learning, objects of talk: changing minds in museums. S. G. Paris (Ed.), *Perspectives on object-centered learning in museums* in (301-324). London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- MEB (2005). *Sosyal bilgiler 6-7 sınıf programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- MEB (2009). *Tarih dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Olofson, U.K., Umum, P. (1979). *Museums and Children*. France: UNESCO
- Ronan, C.A. (2003). *Bilim tarihi- dünya kültürlerinde bilim tarihi ve gelişmesi [Science Its History&Development Among World cultures]* (2. bs). (E. İhsanoğlu & F. Günergun, Çev.), Ankara: Tübitak Yayınları (Orijinal basım tarihi 1983)
- Rüsvanlı, H.O. (2007). *Türkiye'deki oyuncak sektöründe yeni ürün tasarımı tetikleyen faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Shabbar, N. (2001). Çocuklar için müze eğitimi. B. Madran (Ed.), *Kent, toplum, müze- deneyimler ve katkılar* içinde (68-74). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

- Sormaz, F. (2010). *Çocukluk imgesi, oyun ve oyuncak: sosyokültürel bir analiz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Topdemir, H. G.& Unat, Y. (2008). *Bilim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- URL 1: *National Curriculum Standards for Social Studies: Chapter 2-The Themes of Social Studies*. <http://www.ncss.org/standards/strands>
- URL 2: *Türk Dil Kurumu sözlüğü*. <http://tdkterim.gov.tr/bts>
- Ünver, N. (2005). *Kastamonu il merkezinde yaşayan 0-2 yaşları arasında çocuğa sahip anne-babaların çocukları için oyuncak satın alma durumları ve tercihlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Onur, B. (2002). *Oyuncaklı dünya*. Ankara: Dost Kitapevi
- Özdemir, D. (2006). Sosyal bilgiler dersinin düşünme becerilerini kazandırma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yalçınkaya, T. (1992). Okul öncesinde tahta oyuncaklar, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (4) 229-239.
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5.bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Zilcioğlu, Ş. (2008). *Çocuk müzeleri ve müze eğitimi* (1. bs). Ankara: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları